

фізичні особи отримували одночасно кошти у значних розмірах від одного і того ж підприємства, залученого до схеми, які надалі знімали готівкою.

Таким чином, СПФМ повинен проводити аналіз відповідності фінансових операцій, що проводяться клієнтом, наявній інформації про зміст його діяльності та фінансовий стан з метою раннього виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Внутрішня побудова системи фінансового моніторингу в кожній фінансовій установі має будуватися, серед іншого, на принципі «знай свого клієнта».

Як під час встановлення ділових (договірних) відносин, так і в процесі подальшого обслуговування клієнтів СПФМ повинен вивчати свого клієнта та здійснювати аналіз фінансових операцій, які ним проводяться.

1.7. Теоретико-гіпотетичний базис Концепції формування РОС протидії ВК/ФТРЗ

Методологічною основою концепції формування ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ є системний, інституціональний та функціональний підходи. Дослідження [231] вказало, що системний підхід до формування будь-якої системи, в тому числі і ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ, полягає у забезпеченні цілісності розвитку системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ; систематизації передачі та отримання інформації між суб'єктами системи як за ієрархією взаємозв'язків, так і для зовнішнього користування іншими СПФМ.

Інституціональний підхід [231] спрямований на формування ефективної інституційної структури ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ шляхом включення законодавчо-обмежувальних, регуляторних, правоохоронних органів, що забезпечить зменшення асиметричності інформації в системі та дозволить

сформувати ефективний внутрішній і зовнішній інституційні механізми на основі обмінно-розподільних потоків між ними.

Функціональний підхід дозволяє розглядати ризик-орієнтовану систему забезпечення протидії ВК/ФТРЗ у динамічному, тобто діяльнісному аспекті.

Елементом методологічного підґрунтя розроблення Концепції є гіпотези, які враховують особливості ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ у сучасних умовах реформування державного регулювання ринків фінансових послуг та їх інтеграції у європейський економічний простір.

Гіпотеза – це припущення, яке перевіряють експериментально з можливих розв’язань проблеми [230]. У науковій літературі існує низка правил висунення гіпотез (рис. 1.4).

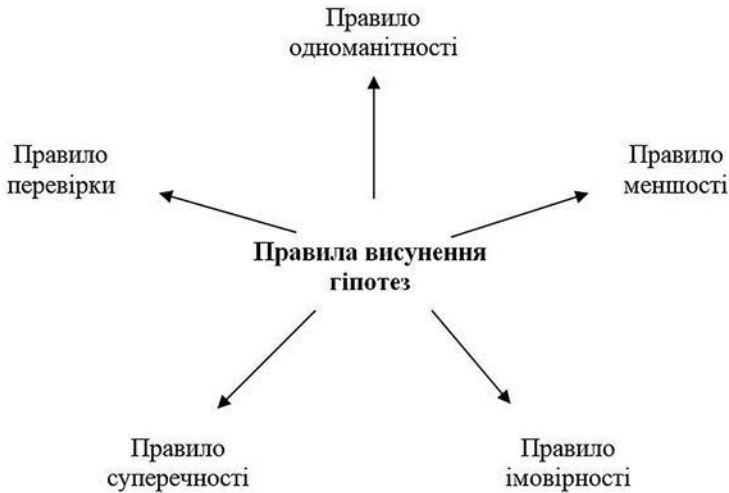

Рис. 1.4. Правила висунення гіпотез

Як видно з рис. 1.4, виділено п'ять правил:

одноманітності – з багатьох протилежних одна одній гіпотез, висунутих для пояснення серії фактів, переважною є та, яка одно-

манітно пояснює більше їх число. Оскільки кожна гіпотеза вимагає доведення, то, доводячи одноманітну гіпотезу, є можливість пояснення більшої кількості чинників;

меншості – для пояснення зв'язаної серії фактів потрібно висувати, можливо, менше гіпотез, і їх зв'язок повинен бути, по можливості, більш тісним. Це правило корелює з правилом одноманітності. Тобто розглядаючи сукупність гіпотез як систему, необхідно домагатися досягнення щільності зв'язку між елементами цієї системи, а не розширювати систему гіпотез за рахунок їхнього збільшення;

ймовірності – при висуненні гіпотези необхідно усвідомлювати характер ймовірності висновків. Характер ймовірності висновків гіпотези характеризується двома складовими: по-перше, більшість умов зовнішнього середовища, в яких приймаються управлінські рішення і здійснюється доведення гіпотез, мають стохастичний характер, по-друге, зовнішнє середовище є динамічним утворенням, тому гіпотези, які були чітко сформульовані і доведені в певних умовах, можуть бути неактуальними в нових умовах функціонування економічних систем;

суперечності – неможливо керуватися суперечливими гіпотезами. Якщо існують дві гіпотези, що суперечать, то одна з них або неактуальна, або некоректно доведена;

перевірки. Гіпотеза має бути доступна перевірці в результаті дослідження. Будь-яка гіпотеза, яка не може бути перевірена, знаходиться на стадії припущення [230].

Результат 2. Дослідження наукових напрацювань з протидії ВК/ФТРЗ дозволили висунути та довести такі гіпотези наукового дослідження:

1. Процес оцінки ризиків ВК/ФТРЗ повинен надавати уявлення, чи відповідає чинне законодавство новим загрозам та чи поточні методи контролю та застосування права є тотожними. Там, де закон неадекватний, там існує вразливість. Там, де закон рівнозначний, але контроль та перевірка слабкі, правозастосування буде переважати. Там, де правозастосування слабке, закон має недостатній превентивний ефект [85].

2. Використання методології оцінки ризику через застосування комбінації підходів (ретроспективного та перспективного) з визначеними та невизначеними умовами. Ретроспективна оцінка ризику має перевагу отримання інформації про події, що сталися, щоб передбачити майбутні зміни.

3. Оцінювання ризиків системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ необхідно здійснювати на основі оцінки кількісних та якісних показників у динаміці. Визначення рівня ризиків повинно бути оцінене на основі широкого переліку показників, серед яких мають міститися як кількісні, так і якісні показники, що сприятимуть більш об'єктивній оцінці. Процес оцінки ризику за недостатньої кількості або відсутності інформації допускає використання інформації, яка могла би бути відома для передбачення реальних або потенційних наслідків. Даний підхід більше спирається на якісні, ніж кількісні показники.

4. Національна оцінка ризиків ВК/ФТРЗ має розглядатись як «фундаментальна базова інформація» для сприяння контролерам, правоохоронним органам, підрозділу фінансової розвідки та фінансовим установам. Це положення вимагає від компетентних органів періодичного поновлення їхньої обізнаності про поточні методи ВК/ФТРЗ та здійснення переоцінки ефективності встановлених заходів безпеки

5. Інтеграція системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ у світовий та європейський економічний простір вимагає посилення захисту від зовнішніх впливів на неї. Ця гіпотеза витікає з того, що приєднання України до СОТ та підписання Угоди про асоціацію України з ЄС [359], відкриття відповідних ринків призводять до можливої появи системних ризиків, а отже підвищує рівень фінансових ризиків. Ця проблема потребує комплексного вирішення на відповідних інституційних рівнях.

Існує необхідність зміни моделі регулювання системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ в умовах інтеграції в європейський економічний простір. Посилення дискусій щодо переходу до іншої моделі регулювання системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ почалася через негативний вплив фінансово-економічної кризи 2008 р., що вказала на неспроможність нівелювання державними органами регулювання

прояву системних криз на ринках фінансових послуг.

Активізація переходу країн ЄС з однієї моделі регулювання на іншу, починаючи з 2009 року з одночасним посиленням захисту прав споживачів фінансових послуг аргументовано підтверджує необхідність оцінки існуючих моделей регулювання у країнах ЄС з можливістю імплементації їх досвіду в практику України.

6. Велика кількість юрисдикцій самостійно або у співпраці розпочали дослідження глобальних незаконних грошових потоків (які часто містять інформацію про контрабанду готівки). Для юрисдикцій, де зустрічаються такі випадки (та для яких такі дослідження є достатньо розвинутими), такі дослідження можуть використовуватись для відображення вхідних та вихідних потоків (та країн – джерел/країн призначення) коштів від злочинної діяльності.

Так само як і запити про надання допомоги, інформація про незаконні грошові потоки може сприяти відповідному впорядкуванню юрисдикцій в певному році, а також щорічних змін. Ці дослідження та така інформація має бути обмеженою, якщо не закритою.

7. Складові ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ знаходяться у взаємодії одна з одною. Гіпотеза передбачає встановлення зв'язків та оцінку взаємодії між інституційними учасниками системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ відповідно до рівня їх розміщення в інституційній структурі, що підтверджується функцією та економічними зв'язками, які вони виконують у процесі функціонування системи.

8. Рівень державного регулювання впливає на розвиток ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ. Незважаючи на те, що з цим твердженням більшість науковців повною мірою погоджується, існує неоднозначність практичного доведення (підтвердження чи спростування). Така складність пов'язана з відсутністю достовірної інформаційної бази та неперервності показників, що можуть слугувати основою для доведення такої гіпотези.

Здійснюючи перевірку висунутих гіпотез (1-8) на суперечність (правило суперечності, рис. 1.4), зроблено висновок, що ці гіпотези не заперечують одна одну і взаємно не виключаються. На основі

аналізу праць з методології наукового пізнання обґрунтовано методи доведення гіпотез, що подано у табл. 1.4.

Таблиця 1.4. Методи наукового пізнання та стан доведення гіпотез Концепції формування ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ

Гіпотеза	Метод наукового пізнання	Стан (доведено / спростовано)
1. Процес оцінки ризиків відмивання коштів та/або фінансування тероризму повинен надавати уявлення, чи відповідає чинне законодавство новим загрозам та чи поточні методи контролю та застосування права є рівнозначними	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, монографічний.	Доведено
2. Використання методології оцінки ризику через застосування комбінації підходів (ретроспективного та перспективного) з визначеними та невизначеними умовами	Історико-логічний, аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції	Доведено
3. Оцінювання ризиків системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ необхідно здійснювати на основі оцінки кількісних та якісних показників у динаміці	Аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння	Доведено
4. Національна оцінка ризиків відмивання коштів та/або фінансування тероризму має розглядатись як "фундаментальна базова інформація" для допомоги контролерам, правоохоронним органам, підрозділу фінансової розвідки та фінансовим установам	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції, історико-логічний	Доведено
5. Інтеграція системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ у світовий та європейський економічний простір вимагає посилення захисту від зовнішніх впливів на неї	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння	Доведено
6. Інформація про незаконні грошові потоки може сприяти відповідному упорядкуванню юрисдикцій в певному році, а також щорічних змін учасників. Ці дослідження та така інформація має бути обмеженою, якщо не секретною.	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції	Доведено

Гіпотеза	Метод наукового пізнання	Стан (доведено / спростовано)
7. Складові ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ знаходяться у взаємодії одна з одною	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції	Доведено
8. Рівень державного регулювання впливає на розвиток ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції, історико-логічний, метод Т.Сааті	Доведено

Як видно з табл. 1.4, всі висунуті гіпотези доведені.

Результат 3. На шляху реалізації концепції провідне місце займають принципи, що лежатимуть в основі впровадження кожного з елементів розробленої Концепції. Принцип – це таке положення теорії, що не потребує доведення. Для різних теорій та галузей наук характерними є свої принципи, які можуть носити фундаментальний характер чи бути притаманними певним наукам. Розробка концепції формування ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ базується на таких основних принципах, визначених на основі аналізу праці [230]:

1. Функціонального призначення – на кожній зі складових ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ здійснюється особливий системно-технологічний процес забезпечення протидії ВК/ФТРЗ.

2. Прозорості – максимальна відкритість системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ зовнішнім користувачам через доступ споживачів до основної інформаційно-аналітичної та статистичної інформації про її функціонування.

3. Єдності – характеризується наявністю єдиної законодавчої та нормативно-правової бази, єдиної методології формування фінансової та статистичної звітності всіх професійних учасників системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ.

4. Стійкості – ризик-орієнтована система забезпечення протидії ВК/ФТРЗ здатна протидіяти зовнішнім шокам та внутрішнім загро-

зам і ліквідувати останні за активної участі органів регулювання та нагляду.

5. Ефективності діяльності учасників системи – кожен з учасників на ринках переслідує таку поведінку, яка забезпечує йому максимізацію прибутку при мінімізації своїх ризиків.

6. Довіри – учасники системи здатні передбачати поведінку інших учасників, формуючи більш чи менш стійкі очікування стосовно ситуації.

7. Соціальної відповідальності – відповідальне ставлення учасників системи до своїх послуг, працівників, споживачів, власників, активна соціальна позиція, що реалізується через співіснування, взаємодію та постійний діалог з представниками підприємництва і суспільства, державної влади, зацікавленими сторонами для ефективного сприяння вирішенню гострих економічних, соціальних, гуманітарних та екологічних проблем.

1.8. Положення Концепції формування РОС протидії ВК/ФТРЗ

Доведення висунутих гіпотез та формування базових принципів дозволило сформуванню Концепції розвитку ризик-орієнтованої системи забезпечення протидії ВК/ФТРЗ, враховуючи особливості висунутих гіпотез, що базується на таких положеннях:

Положення 1. Вищий орган нагляду за системою забезпечення протидії ВК/ФТРЗ (Держфінмоніторинг України) повинен мати нормативний характер [308] з метою забезпечення максимальної інституційної та власної незалежності. Так, Держфінмоніторинг є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ [308].

Держфінмоніторинг у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами